

DÉVÉNYI SÁNDOR ÉPÍTÉSZE

Turi Attila

68

Idén januárban a budapesti FUGA Központban, februárban Pécsen, a Művészetek Házában mutatták be Dévényi Sándor 2019 karácsonyán, az MMA Kiadónál megjelent monográfiáját. A Dénes Eszter által összeállított, Sulyok Miklós bevezető tanulmányával induló kötetben a megszokottnál nagyobb teret kapnak az építészethez vezető impulzusok, a történelmi aspektus összefüggései, a családi legendák és a szülőváros, mely érzelmi vízjelként kíséri végig Dévényi életét. Egészen a gyermekkortól az egyetemi tanulmányokon, a jelentős épülettervezési és térrendezési feladatokon át a megvalósulatlan tervekig kapunk átfogó képet a pálya ívéről, amit bőséges képi és rajzi anyag, valamint az alkotó saját gondolatai tesznek még plasztikusabbá. A kötet alapjául a 2019-ben, a Pesti Vigadóban megrendezett életmű-kiállítás szolgált, melynek alábbiakban idézett köszöntőbeszédét Turi Attila tartotta.

Minden vizuális élmény egy hangulatot generál a lélekben. Konstrukciónk, természetünk szerint gondolatokká tom-pítjuk, regulázzuk az érzékelés során lelkünkben feltörő képeket, hogy rendet teremtsünk belső világunkban, hogy el tudjunk igazodni, s közben az elemi, minden porcikánkat átjáró érzés lesüllyed az alvó tudatba, a tudatalattiba. A művész viszont közvetlenül a mélyről felmerülő víziót ragadja meg, hogy az érzékfeletti visszfénye megcsillanjon az érzékiben, hogy folytassa a Goethe-i archetípus kibontásával a teremtés folyamatát. Az építész ebben nehéz szerepet vállal: az anyagba merült művésznak, a „megfagyott muzsikusként” egyszerre kell a rációt, a gondolatokat, és a mindent átítató hangulatot, a „Fenség” visszfényét közvetítenie, összegyúrnia művében. Tudva, hogy amit érzékelünk, a forma, az óhatatlanul mint tartalom, az élő lényeg elfedője jelenik meg számunkra. Az építész feladata hát, hogy lélekkel tölts meg az átértelmezett formát, hogy lelkesítse a házat, s vele bennünket, befogadókat. S itt meg kell álljunk egy pillanatra, s tisztáznunk egy egyre erősebb vélekedést. Amikor erre a lelkesítésre azt mondjuk, szépség, nem tévedünk, a lélekben végbemenő folyamatról, rendezőerőről szólnak. Kant úgy határozza meg ezt, hogy „szép, ami érdek nélkül tetszik”, szétválasztva

az érzést, mely a hasznosság és a szépség kapcsán szólal meg bennünk. Nos, manapság, úgy tűnik, egyre több jel mutat arra, hogy e kettő egészséges, állandó és létező keveredése helyett ármányos szembenállásuk jelenik meg az építészetben.

Hasznos legyen-e a ház vagy szép?, hangzik a hamis kérdés, és nem is olyan egyszerű a válasz, hogy is-is a vagy-vagy helyett. Mindennapi életterünk egyre praktikusabb, mindent tudó létesítmények: felcímkézve emberi tulajdonságokkal – mint intelligencia, okosság –, de sokszor a terek egyre embertelenebbek, tartalom nélküliek, leöntve egy szórakoztató látvány mázával.

Manapság a világ vizuál-fetisiszta, az érzékelése okulárcentrikus lett. Juhani Pallasmaa így fogalmaz: „Az elidegenedés, a közöny és a magány fokozódó tapasztalatai technológiától átítatott világunkban talán nagyon is összefüggenek az érzékelés bizonyos betegségekkel. Figyelemre méltó, hogy az elidegenedésnek és a közönynek ez az érzése milyen gyakran merül fel olyan téri szituációkban, amelyeket amúgy a legfejlettebb technológia jellemez: például kórházakban és repülőtereken. A szem dominanciája és a többi érzék elfojtása fokozatosan közönybe, izolációba és eldologiasodásba sodor minket. Bizonyos, hogy a szem

művésze impozáns és gondolatébresztő szerkezeteket hozott létre, ám nem segítette elő, hogy emberként gyökeret verjünk a világban. A tény, hogy a modernista idióma képtelen volt áthatolni a populáris izlés és értéképzetek felületén, úgy tűnik, az egyoldalúan gondolatfüggő és vizuális hangsúlyainak tudható be. A modernista tervezetek csak az intellektust és a szemet szállásolták el, a test és a többi érzék viszont, miként az emlékezés, a képzelet és az álmok is kívül rekedtek.”

Nos, miután sikerült – nem ünneprontásként, csak realitásként – a minket körülvevő kiállítás hangulatának ellentétét megidézni, hadd beszéljek arról, hogy Dévényi házai, művészi magatartása miként mutat példát nekünk, építészeknek, s ami a legfontosabb: hogyan lelkesíti, miként tölti meg élettel házait, hogy emberek – egy család, egy közösség – otthonai legyenek.

S itt nem a „mi”-ről, hanem a „hogyan”-ról kell szót ejteni, s egyben Dévényi alapállásáról, a DERŰ-ről. Arról az alapállásról, ahonnan természeténél fogva szemléli a világot, arról a példamutató magatartásról, melyet – a sportból kölcsönözve a kifejezést – laza lélektartásnak nevezhetünk. Olyan hozzáállásnak, amely nem

engedi begörcsölni az érzékelést, torzítani a természetes arányérzéklet, mely meghagyja teremtő alázattal fordulni a világ felé, s mely teret ad a játékosztonnek, mely Schiller szerint a „művészet alapjául szolgáló törekvés”. Melyek az eszközök, amelyeket ennek fényében Dévényi munkáin – hangsúlyozottan nemcsak épületein, hanem terein, építményein – tapasztalhatunk?

Az egyik a dinamika, a formák formákba alakulása. Másik a vizuális kitapintathatóság, a felületek, anyagok és színek rendszere, stimuláló megjelenése. Nem csak okuláris érzékelésünknek szólnak: mozgásra ösztönöznek, felületeinek tapintását ösztönösen ujjaink összedörzölésével modellezzük, az architektúra ritmikussága hangokká formálódik lelkünkben. Házai, terei mesélő alkotások, s a kifejezőmód egyben a művészeti ágak szinte mindegyikének megjelenítő erejét ötvözi. A színek dinamizmusa a festészet, a formák a szobrászat szabad, de anyagba zárt – anyagból felszabadító – világát idézik, a ritmikusság, a hangsúlyozás a zeneiséget, a falakon átizzadó történelem a költészetet jeleníti meg, a mozgásra, a tér bejárására ösztönző kisugárzás a tánc leképezése. S ha csak az utóbbinál maradunk: a térben történő mozgás, a tér megismerése, bejárása egyben önismereti lehetőség is. Emlékezzünk, figyeljük meg, hogy miként viselkedünk különböző terekben, miként hat ránk egy homlokzat, egy térforma, az anyagok kisugárzása, a színek felkavaró vagy nyugtató harmóniája, hogyan mozgunk, milyen a járásunk a térben. Milyen a testtartásunk egy enteriőrben, melyik tér ösztönöz a gerinc kiegyenesítésére, még ha furcsának érezzük is a lélekmeszesedéstől hajlott testtartás változását. Mert ezt is tudja az építészet, s tudják ezt Dévényi alkotásai, a kedély lelkesítő erejével. Ilyen értelemben, a befogadó felől nézve ezek az alkotások az önmegismerés csendjét is hordozzák, dinamizmusuk belső világunk, legrejtettebb Énünk felé mutat, csipetnyi felemelő humorral segítve bennünket. Utalok itt

Erik Asmussen felfogására, mely szerint az építészetnek az összes érzékünk, még a humorérzékünk számára is szólnia kell. Ezek az alkotások erősítők, transzfórátorok, a bennünk szunnyadó képzeteket képesek érzékké emelni, s a lelkesítés felemelő élményével ajándékoznak meg. De mert a művészeti alkotásban az egyik legfontosabb az arányérzék: Dévényi csak addig mutatja meg a lényegét, az épület-lény vízióját, amíg ez befogadható, mert kifejezőeszközeit alkotása során átvezeti az emberi természet és a közösség, az illeszkedés és az illem szűrőjén. Makovecz Imrét idézve, „egy műalkotás valódi értékét nem az önkifejezés, hanem egy kultúra pontos közvetítése adja meg”.

Dévényi házait, tereit a Nap enyhe, finom visszfénye borítja, s nem csak Pécsen,

a magyar mediterráneumban. Alkotásai a lényegét adó, a belső lény kiszabadítását jelenítik meg, de mindig az adott fizikai és közösségi, azaz emberi környezethez igazodva, ügyelve arra, hogy alapstruktúrájukban a környezethez, konstrukciójukban, a befogadást segítő részletekben a belső tartalomhoz igazodjanak. Teszi ezt itt, a Kárpát-medencében, tudva, érezve, hogy bennünk, magyarokban a világ kettős természete még erősebben él: Janus-arcú énünk egy része a tág pusztán vágat, ösztönei ura, szél járja át testetlen testét, másik fele jövőbe tekint, alkalmazkodik és szelíd. Így házaiban az elementáris küzd a klaszszikussal, a vad a civilizálttal, s hogy mikor melyik, s hogyan jelenik meg: ez a nagy titok, a művészi arányérzék.

69

